

КОРРУПЦИЯГА ОИД ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРНИ МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИҚДА АКС ЭТТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Абдужаббаров Джалалиддин Кадиорович

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги
Коррупцияга қарши ички назорат бошқармаси бош мутахассис
+99890 977 00 46

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20118338>

АННОТАЦИЯ

Мақолада муаллиф коррупциявий қилмиш тушунчасига турлича ёндашувларни таҳлил қилади, "коррупциявий қилмиш" ва "ҳуқуқбузарлик" тушунчалари белгиларини, бундан ташқари, коррупция жиноятлари шакллари, кўринишлари ҳақида сўз боради. Бундан ташқари, мақолада коррупцияга қарши курашга оид айрим халқаро ҳуқуқий стандартларнинг талаблари тавсифланган. Мамлакатимизда коррупцияга қарши курашиш учун тизимли чоралар кўриш юзасидан қонунчиликка киритилаётган ўзгаришлар хусусида фикр юритилиб, тегишли хулоса ва тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: Коррупция, коррупцияга қарши қонунчилик, коррупциявий қилмиш, коррупциявий ҳуқуқбузарлик, коррупция жинояти шакллари.

ВОПРОСЫ ОТРАЖЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ ПО КОРРУПЦИИ В НАЦИОНАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ

Абдужаббаров Джалалиддин Кадырович

Министерство здравоохранения Республики Узбекистан
Главный специалист Отдела внутреннего антикоррупционного контроля

+99890 977 00 46

АННОТАЦИЯ

В статье автором анализируются различные подходы к понятию коррупционного деяния, рассматриваются признаки понятий "коррупционное деяние" и "правонарушение", помимо этого, изучены формы и проявления коррупционных преступлений. Также в статье определены некоторые требования международных правовых стандартов касательно борьбы с коррупцией. При этом рассмотрены новации, вносимые в национальное законодательство в рамках системных мер по борьбе с коррупцией и представлены соответствующие выводы и рекомендации.

Ключевые слова: Коррупция, антикоррупционное законодательство, коррупционное деяние, коррупционное правонарушение, формы коррупционных преступлений.

ISSUES OF REFLECTION OF INTERNATIONAL STANDARDS ON CORRUPTION IN NATIONAL LEGISLATION

Abdujabbarov Jalaliddin Kadyrovich

Ministry of Health of the Republic of Uzbekistan
Chief Specialist, Internal Anti-Corruption Control Department

+99890 977 00 46

ANNOTATION

In the article, the author analyzes various approaches to the concept of an act of corruption, considers the signs of the concepts of "act of corruption" and "offense", in addition, the forms and manifestations of corruption crimes are studied. The article also defines some requirements of international legal standards regarding the fight against corruption. At the same time, innovations introduced into national legislation as part of systemic measures to combat corruption are considered and relevant conclusions and recommendations are presented.

Keywords: Corruption, anti-corruption legislation, act of corruption, corruption offense, forms of corruption crimes.

Коррупция ижтимоий ҳодиса сифатида тизимли тусга эга, бу унинг такрор ва такрор содир этилиши, оммавийлиги, тарихан ўзгарувчан бўлсада, асосий негизи ягоналиги, ижтимоий аҳамият касб этиши каби хусусият ва белгилари билан тақозо этилади. Коррупциядан иборат ҳуқуқбузарлик фош этилгунига қадар, уни аниқлаш ва рўйхатга олишга тўсқинлик қилувчи турли хил латент кўриниш ва шаклларга эга бўлади. Бу қилмишларни қайд этиш ва уларга юридик жиҳатдан қонуний баҳо бериш имкониятини сезиларли даражада мураккаблаштиради. Бироқ, кўплаб давлатларда коррупция амалиёти кўлами жуда кенг бўлиб, улар тизимли тусга эга, чунки нафақат сиёсатчилар ва мансабдор шахсларни қамраб олади, балки нодавлат соҳага, жумладан, иқтисодий, маънавий, ҳуқуқий ва ижтимоий муносабатларга ҳам кириб боради.

Коррупцияга қарши курашиш, мазкур турдаги ҳуқуқбузарликларни содир этган давлат хизматчилари жавобгарлиги масалаларига давлатимиз эътибори тобора кучаяётган шароитда коррупциянинг назарий тушунчасини алоҳида ўрганиш лозим [1]. Коррупция ва унга қарши курашиш муаммоларига бағишланган илмий ишларда энг астойдил муҳокама қилинадиган ва мунозарага сабаб бўладиган масалалардан бири – бу айнан коррупция тушунчасидир.

Коррупция (лот. corrumpere – “йиринглаб кетиш, заҳарланиш”) – бугунги кунда бу термин лотин сўзи маъносидан анча кенгроқ семантик мазмун касб этади, маъно жиҳатидан мансабдор шахслар томонидан ўзига берилган ваколатларидан, қонун ва ахлоққа зид равишда шахсий манфаатини кўзлаб фойдаланишни англатувчи термин ҳисобланади. Аксарият ҳолларда ушбу термин бюрократик аппарат ва сиёсий элитага нисбатан қўлланилади [2, 210].

Коррупция шахсий манфаат йўлида мансаб ваколати ёки ҳокимиятни суистеъмол қилиш деб таърифланади [3, 4, 5, 6]. Гарчи айримлар коррупцияни “иқтисод ғилдирагини мойлаш воситаси” [7] сифатида кўрсаларда, унинг жамиятга, умумий жиҳатдан салбий таъсир кўрсатиши ҳақидаги тасаввур умумий эътироф қилинган. Ҳозирги вақтда “коррупция” атамасининг бир қанча таърифлари мавжуд бўлиб, миллий тадқиқотларда коррупциянинг учта таркибий элементига урғу берилади: пора олиш, пора бериш, пора олди-бердисида воситачилик [8, 9]. Шунга кўра, ушбу масалани яқиндан ўрганиш ва олимлар, тадқиқотчилар фикрларини таҳлил қилиш негизида мақбул илмий-назарий таърифини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ.

Маълумки, бирор ҳодисасига таъриф беришдан олдин, **унинг моҳиятини, мазмунини** тушуниб олиш лозим. Коррупция, хумусан коррупциявий қилмиш (ҳуқуқбузарлик, жиноят) ҳақида сўз борганда, энг аввало халқаро ҳуқуқий ҳужжатларга

юзланиш мақсадга мувофиқ, чунки айнан уларда коррупциявий жиноятларга қарши курашишнинг илк стандартлари ва концептуал қарашлари намоён бўлган.

Илмий муҳокама

1995 йилда Европа Кенгашининг Коррупция бўйича соҳалараро гуруҳи томонидан коррупцияга таъриф берилган эди, яъни бу – "порахўрлик ва давлат ёки хусусий секторда муайян вазифаларни бажариш топширилган шахслар томонидан ўзининг ёки бошқалар манфаати учун қонунга хилоф равишда фойда олиш мақсадида давлат мансабдор шахси, хусусий хизматчи, мустақил агент ёки бошқа ҳар қандай давлат мақомидаги шахсга юкланган вазифалар бузилишига олиб келган қилмиш» тушунилади" [10].

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеяси томонидан 1979 йилда қабул қилинган Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимларининг одоб-ахлоқ кодекси коррупция тушунчасига таъриф беришни миллий қонунчилик ваколатига ҳавола қилади, аммо айни вақтда коррупциянинг тахминий тушунчасини очиб беради: бу – мансабдор шахснинг ўз мансаб ваколатлари доирасида мансаб манфаатларини бузган ҳолда ёки уларни бузмасдан, ҳар қандай шаклда ҳақ эвазига пора берувчининг манфаатларини кўзлаб содир этиладиган ҳар қандай ҳаракат ёки ҳаракатсизлик [11]. Айтиш лозимки, бундай тушунча жуда тор ва коррупцияни фақат мансабдор шахснинг пора эвазига оғдириш сифатида тавсифлайди, ваҳоланки коррупция феномени анча кенгроқ ҳодисадир.

МДҲга аъзо давлатлар Парламентлараро ассамблеяси мажлисларида "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ги (1999 йил 3 апрел) ва "Коррупцияга қарши кураш сиёсати тўғрисидаги қонунчилик асослари тўғрисида"ги (2003 йил 15 ноябр) Модел қонунлар қабул қинилиб, уларда ҳам коррупция тушунчаси мавжуд эди.

Биринчи қонунда мазкур тушунчага қуйидаги таъриф берилган: "коррупция (коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар) – бу давлат мансабдор шахслари, шунингдек уларга тенглаштирилган шахслар томонидан, ўз мансаб ваколатлари ва улардан келиб чиқадиган имкониятлардан фойдаланган ҳолда, қонун ҳужжатларида назарда тутилмаган мулкӣ манфаатлар ва имтиёзларни шахсан ёки воситачилар орқали қабул қилиб олиши, худди шунингдек, жисмоний ва юридик шахслар томонидан уларни юқоридаги манфаат ва имтиёзларни ҳуқуққа хилоф равишда бериш эвазига оғдириш" [12].

Кейинги модель қонун ҳужжатида коррупция деганда "пора эвазига оғдириш (пора олиш ёки бериш), шахс томонидан жамият ва давлатнинг қонуний манфаатларига зид ҳолда, ўзи ёки яқинлари учун фойда кўриш (мол-мулк, хизматлар ёки имтиёзлар ва/ёки устунликларга, шу жумладан номулкий тусдаги эга бўлиш) мақсадида ўзининг оммавий мавқеидан ҳар қандай тарзда қонунга хилоф фойдаланиш, ёки кўрсатилган шахсга қонунга хилоф равишда бундай фойда бериш" [13] тушунилади. Ушбу модел қонунларда белгиланган коррупция тушунчалари коррупция феноменини нисбатан тўлиқ тавсифлашига қарамай, улар МДҲ давлатлари, шу жумладан Ўзбекистон норматив-ҳуқуқий ҳужжатларида ўз аксини топмади, аммо улар коррупцияга қарши миллий қонунчиликни яратиш асосларидан бири бўлиб хизмат қилган.

Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши қонунчиликда коррупция тушунчаси "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ги 2017 йил 3 январдаги ЎРҚ-419-

сонли қонун (кейинги ўринларда – Қонун) 3-моддасида келтирилган бўлиб, қонун чиқарувчи томонидан коррупция – бу шахснинг ўз мансаб ёки хизмат мавқеидан шахсий манфаатларини ёхуд ўзга шахсларнинг манфаатларини кўзлаб моддий ёки номоддий наф олиш мақсадида қонунга хилоф равишда фойдаланиши, худди шунингдек бундай нафни қонунга хилоф равишда тақдим этишдан иборат [14].

Таъкидлаш лозимки, мазкур қонунда коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик — коррупция аломатларига эга бўлган, содир этилганлиги учун қонунчиликда жавобгарлик назарда тутилган қилмиш сифатида белгиланган [14].

Коррупциявий қилмишни очиб беришдан аввал, бу масаладаги илмий қараш ва фикрлар билан танишиб чиқамиз. Хусусан, А.В. Кудашкин наздида, коррупциявий қилмиш остида фақат коррупциявий жиноятларни тушуниш коррупцияга қарши курашиш амалиётига мос эмас, [15] унингча, коррупция қилмишлари қуйидагиларда намоён этади:

коррупция билан боғлиқ жиноятларда (ўз мансаб мавқеидан фойдаланган ҳолда моддий ва пул ресурсларини талон-тарож қилиш, пора бериш, пора олиш, тижоратда пора эвазига оғдириш ва бошқалар);

коррупциявий маъмурий ҳуқуқбузарликларда (ўз мансаб мавқеидан фойдаланган ҳолда моддий ва пул маблағларини майда миқдорда талон-тарож қилиш, бюджет маблағлари ва бюджетдан ташқари маблағлардан бошқа мақсадларда фойдаланиш ва бошқа майда ҳуқуқбузарликлар);

интизомий ҳуқуқбузарликларда (интизомий жазо назарда тутилган коррупцияга қарши тақиқлар ва чекловларга риоя қилмаслик учун ўз мақомидан фойдаланган ҳолда муайян имтиёзлар олиш ёки муайян мажбуриятларни бажармаслик);

тақиқланган фуқаролик-ҳуқуқий битимлар тузишда (масалан, учинчи шахслар томонидан давлат мансабдор шахсига кўрсатилган хизмат учун берилган совғани қабул қилиш ёки совға бериш, бошқа шунга ўхшаш ҳаракатлар).

Матузов Н.И. ва Малько А.В коррупция ичида коррупцияга оид жиноятлар ва бошқа ҳаракатлар – жинойий қилмиш бўлмаган коррупциявий ҳуқуқбузарликларни ажратиб кўрсатади. Назарий жиҳатдан “ҳуқуқбузарлик” тушунчаси кенг бўлиб, унга жинойий ҳуқуқбузарлик ҳам киради [16]. Шунинг учун, бизнингча, коррупция кўринишларининг барча шакллари коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар деб ҳисобланиши тўғридир.

Ўз навбатида, А.В. Куракин, коррупциявий қилмишлар, асосан давлат хизмати тизимидаги ҳодиса сифатида давлат хизматчиси томонидан шахсан ёки воситачилар орқали мулкӣ манфаат олиш, давлат хизматчисининг ўз мавқеидан фойдаланган ҳолда мансабни суиистеъмол қилиш, шунингдек, жисмоний ёки юридик шахслар томонидан давлат хизматчисига пора бериш шаклларидаги турли ноқонуний хатти-ҳаракатларни ўз ичига олишини таъкидлайди [17].

Коррупциявий қилмишни шакллантиришда дуч келиш мумкин бўлган мураккаблик – бу коррупциявий қилмишни белгилашда қайси мезонларга (асослар) таяниш ва айнан нималарни унга киритиш аниқ ва яқуний келишиб олинмаганлиги. Чунки коррупциявий қилмишни белгилаб олмас эканмиз, коррупциявий ҳолатлар сонига кўра олинган аниқ ўлчов-натижалар ҳам амалда малакатда (соҳада, тармоқда) манзарани кўрсатишда бефойда бўлиши мумкин. Статистик маълумотлар фақат коррупция билан боғлиқ жиноятларга алоқадор айбдорлар сони ва бошқаларни аниқ

бериши мумкин, ammo коррупция қилмишлар латентлиги юқори, аксарият майда ҳолатлар аниқланмай, жазосиз қолиб кетади.

Қолаверса, барча коррупциявий ҳолатлар бир-бирига тенг эмас – кичик коррупциявий ҳолат (майда порахўрлик)ни давлат тендерларидаги йирик ҳажмдаги мансабдорлик жиноятлардан фарқи бор. Ваҳоланки, бундай фарқлар жиноятлар статистикасидан ўрин олмайди.

Шунинг учун, коррупциявий қилмишни белгилашда унинг энг ҳавфли кўриниши – коррупциявий жиноят доирасини белгилаш мақсадга мувофиқ кўринади. Бунинг учун яна халқаро стандартларга мурожаат этиш жоиз.

БМТ Конвенциясининг 3-бобида (“Жиноятчилик ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолияти”) коррупциявий жиноятларни криминализация қилишга оид стандартлар белгиланган бўлиб, улар икки қисмга ажратади: иштирокчи Давлатлар томонидан криминаллаштириш, яъни жиноят деб эътироф этиш шарт бўлган ва криминаллаштириш ихтиёрий бўлган жиноятлар [18].

Криминаллаштириш шарт бўлган жиноятларга қуйидагилар киради:

- давлат мансабдор шахсларининг порахўрлиги (15-модда);
- хорижий давлат мансабдор шахсларига ва халқаро оммавий ташкилотларнинг мансабдор шахсларига пора бериш (16-модда 1-қисми);
- давлат мансабдор шахси томонидан мол-мулкнинг талон-торож қилиниши, ноқонуний ўзлаштирилиши ёки кўзда тутилмаган мақсадларда ишлатилиши (17-модда);
- жиний йўл билан топилган даромадларни легаллаштириш (23-модда);
- одил судловнинг амалга оширилишига тўсқинлик қилиш (25-модда).

Криминаллаштириш ихтиёрий бўлган коррупциявий жиноятлар сифатида қуйидагилар белгиланган:

- хорижий давлат мансабдор шахслари ва халқаро оммавий ташкилотлар мансабдор шахсларининг пора олиши (16-модда 2-қисми);
- ғаразли мақсадларда мавқени суистеъмол қилиш (18-модда);
- хизмат лавозимини суистеъмол қилиш (19-модда);
- ноқонуний тарзда бойлик ортирилиши (20-модда);
- хусусий секторда пора бериш (21-модда);
- хусусий секторда мулкнинг ўғирланиши (22-модда);
- коррупциявий жиноят натижасида қўлга киритилган мол-мулкни яшириш (24-модда).

Шунингдек, Конвенция порахўрлик жиноятларини субъектига кўра иккига ажратиб, шу орқали миллий мансабдор шахсларнинг порахўрлиги ҳамда хорижий давлат мансабдор шахслари ёки халқаро оммавий ташкилотларнинг мансабдор шахсларининг порахўрлиги жиноятларини бир-биридан фарқлайди.

Жумладан, Конвенциянинг 15-моддасида миллий мансабдор шахсларнинг актив ва пасив порахўрлигига оид нормалар белгиланган. Унинг мазмунига кўра: **актив порахўрлик** – бу давлат мансабдор шахсига шахсан ёки воситачилар орқали ушбу мансабдор шахснинг ўзи учун ёхуд бошқа жисмоний ёки юридик шахс учун, ушбу мансабдор шахс ўз лавозим вазифаларини бажариш вақтида бирор ҳаракатни амалга

ошириши ёки ҳаракатсизлиги мақсадида, бирор ноқонуний афзалликни ваъда қилиш, таклиф этиш ёки тақдим этишдир.

Демак, Конвенция иштирокчи Давлатлардан “пора бериш” билан биргаликда порани “таклиф қилиш” ёки “ваъда қилиш” учун ҳам жиноий жавобгарликни белгилаш лозимлигини назарда тутди. Бундай нормалар эса, халқаро ҳамжамятнинг юқоридаги ҳар учала турдаги қилмишни зарарли ва жазога сазовор, дея ҳисоблаш лозимлиги ҳақидаги нуқтаи назарини ўзида акс эттиради [18].

Конвенцияга кўра, **пассив порахўрлик** – бу бирор мансабдор шахс ўз лавозим вазифаларини бажариш вақтида бирор-бир ҳаракат ёки ҳаракатсизлик мақсадида мансабдор шахснинг ўзи учун ёхуд бошқа жисмоний ёки юридик шахс учун бирор ноқонуний афзалликни шахсан давлат мансабдор шахси томонидан ёки воситачилар орқали сўраш ёки қабул қилиб олишдир.

Мазкур норма мазмунидан келиб чиққан ҳолда, давлат мансабдор шахсининг пассив порахўрлиги жиноятини икки категорияга ажратишимиз мумкин: порани қабул қилиш ва пора беришни сўраш. Пора олиш пора предметининг пора берувчидан бевосита ёки билвосита пора берувчига ўтиши орқали содир бўлади. Пора беришни сўрашда эса, пора олувчи мансабдор шахс бошқа бир шахсга ўзининг маълум бир ҳаракатни бажариши ёки бажаришдан тийилиши учун пора бериши лозимлигини маълум қилишида намоён бўлади [18].

Конвенция пора беришни сўраш, пора беришни ваъда қилиш ҳамда пора таклиф қилиш каби ҳаракатлар содир этилганда, пора олувчи ва пора берувчи ўртасида келишув мавжудлиги ёғи мавжуд эмаслигидан қатъи назар, уларни тамомланган жиноят деб топишни назарда тутди.

БМТнинг асосий талаблардан бири – юқоридаги хатти-ҳаракатларнинг мансаб лавозими ёки хизмат вазифаси билан боғлиқ ҳолда, шунингдек қасддан содир этилишидир [18].

БМТ Конвенциясининг 16-моддасида хорижий давлат ёки халқаро ташкилот мансабдор шахсининг порахўрлигига оид нормалар белгиланган бўлиб, хорижий давлатнинг ёки халқаро ташкилотнинг мансабдор шахсига шахсан ёки воситачилар орқали мансабдор шахснинг ўзи учун ёхуд бошқа жисмоний ёки юридик шахс учун, ушбу мансабдор шахс халқаро ишларни юритиш юзасидан тижорат ёки бошқа ноқонуний афзалликка эга бўлиш учун ўз лавозим вазифаларини бажариш вақтида бирор ҳаракатни амалга ошириши ёки ҳаракатсизлиги мақсадида бирор афзалликни ваъда қилиш, таклиф этиш ёки тақдим этиши ёхуд юқорида кўрсатиб ўтилган мансабдор шахснинг шу каби бирор афзалликни қабул қилиши, сўраши ёки таклифни қабул қилиши, қачонки улар қасддан содир этилганда, коррупциявий жиноят сифатида эътироф этилади [19].

Конвенциянинг 20-моддаси ноқонуний тарзда бойлик ортириш учун жавобгарликни белгилаш масаласини кўриб чиқишни тавсия этади. Мазкур модда мазмунига кўра, ноқонуний тарзда бойлик ортириш – бу давлат мансабдор шахси активлари унинг қонуний даромадларидан оқилона асосланиб берила олмайдиган даражада ошиб кетишидир.

Конвенция иштирокчи Давлатларга ноқонуний бойиш учун жавобгарлик белгилашни мажбурият сифатида эмас, балки тавсия сифатида белгилайди ҳамда ҳар

бир иштирокчи Давлат ўз конституцияси ва ҳуқуқий тизимининг энг муҳим принципларига риоя қилган ҳолда ноқонуний бойиш учун жавобгарлик белгилаш имкониятини кўриб чиқишни тавсия этади [19].

Хусусий сектордаги порахўрлик жинояти Конвенциянинг 21-моддасида ўз аксини топган бўлиб, унга кўра хусусий сектор ишини ташкил қилишга раҳбарлик қилаётган ёки ушбу ташкилотда исталган лавозимда ишлаётган шахснинг ўзига ёки бошқа шахсга, ушбу шахс ўз хизмат вазифаларига хилоф бўлган бирор ҳаракатни амалга ошириши ёхуд ҳаракат қилмаслиги эвазига шахсан ёки воситачилар орқали бирор афзалликни ваъда қилиш, таклиф этиш ёки тақдим этиш, шунингдек, бундай шахс томонидан бирор ноқонуний афзалликни талаб қилиб ёки қабул қилиб олиш каби ҳаракатлар хусусий сектордаги порахўрлик жиноятлари сифатида эътироф этилади [19].

Конвенциянинг 23-моддаси жиноий йўл билан топилган даромадларни легаллаштириш жиноятини криминализация қилишни назарда тутиб, қуйидаги қилмишлар жиноий йўл билан топилган даромадларни легаллаштириш, дея баҳоланади:

- агар мол-мулк жиноий йўл билан топилгани аввалдан маълум бўлса ва уни жиноий манбасини яшириш ва сир тутиш мақсадида ёки асосий ҳуқуқбузарликни содир этишда иштирок этадиган исталган бошқа шахсга, у ўзининг жиноий ҳатти-ҳаракатлари учун жавобгарликдан бўйин товлашига ёрдам бериш мақсадида мол-мулкни конверсиялаш (ўзгартириш) ёки ўтказиш;

- агар мол-мулк жиноий йўл билан топилгани аввалдан маълум бўлса мол-мулкнинг ҳақиқий тавсифини, манбасини, тасарруф этиш усулини ёки унинг кимга тегишли эканини, жойини ўзгартиришни, мол-мулкка бўлган ҳуқуқларни яшириш ва сир тутиш;

- агар мол-мулкни олаётганда ушбу мол-мулк жиноий йўл билан топилгани аввалдан маълум бўлса ушбу молмулкни сотиб олиш, унга эгалик қилиш ёки ундан фойдаланиш;

- мазкур моддага мувофиқ жиноят деб тан олинган исталган ҳаракатларнинг бирида иштирок этиш, дахлдор бўлиш ёки ушбу жиноятни содир этиш мақсадида тил бириктириш, уни содир этишга уриниш, шунингдек уни содир этилишида шериклик қилиш, фитна уюштириш ва кўмак бериш [19].

Конвенциянинг 24-моддаси шахс коррупциявий жиноят сифатида юқорида кўрсатилган жиноятларнинг содир этилишида бевосита иштирок этмаган бўлса-да, бошқа бир шахснинг коррупциявий жиноят деб топилган исталган жиноий ҳаракат содир этиши натижасида ортирилган мол-мулкни яшириши ёки доимий равишда ушлаб туриши учун жиноий жавобгарлик белгилашни назарда тутди.

Одил судловнинг амалга оширилишига тўсқинлик қилиш деб номланган 25-моддага мувофиқ, мазкур Конвенция билан жиноят деб тан олинган ҳаракатлар содир этилганлиги муносабати билан амалга оширилаётган жараён давомида сохта маълумотлар беришга мажбур қилиш ёки маълумотларни бериш ёхуд маълумотларни тақдим этиш жараёнига аралашиш мақсадида жисмоний куч ишлатиш, дўқ-пўписа қилиш ёки қўрқитиш ёхуд ваъда бериш ёки ноқонуний афзалликни таклиф қилиш ёхуд тақдим этиш, шунингдек, суд ёки ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг мансабдор шахси томонидан ўзининг хизмат вазифаларини бажаришига аралашиш мақсадида

жисмоний куч ишлатиш, дўқ-пўписа қилиш ёки қўрқитиш коррупциявий жиноят деб топилади.

Қайд этиш лозимки, миллий қонунчилигимизда коррупциявий қилмишларни белгилашда халқаро стандартларни жорий этиш юзасидан жиддий қадамлар ташланди.

Жумладан, хусусий секторда, яъни тадбиркорлик фаолиятини турли хил давлат органларининг ғайриқонуний аралашувидан ҳимоялашга, тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишда юзага келадиган турли бюрократик тўсиқларни олиб ташлашга, шу билан бирга хуфёна иқтисодиётга, коррупция ва талон-торож қилишларга қарши жиноят-ҳуқуқий нормалар самарадорлигини оширишга қаратилган қатор новеллалар қабул қилинган.

Масалан, 10 августдаги ЎРҚ–389-сонли Қонуни билан Жиноят кодексига янги «Тадбиркорлик фаолиятига тўсқинлик қилиш, қонунга хилоф равишда аралашиш билан боғлиқ жиноятлар ҳамда хўжалик юритувчи субъектларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига тажовуз қиладиган бошқа жиноятлар» номли XIII¹-боб киритилди. Мазкур қонун қуйидагилар учун жавобгарлик белгилади:

192¹-модда – Хусусий мулк ҳуқуқини бузиш;

192²-модда – Тадбиркорлик субъектларининг фаолиятини текшириш ва молия-хўжалик фаолиятини тафтиш қилиш тартибини бузиш;

192³-модда – Тадбиркорлик субъектларининг фаолиятини ва (ёки) уларнинг банклардаги ҳисобварақлари бўйича операцияларни қонунга хилоф равишда тўхтатиб туриш;

192⁴-модда – Тадбиркорлик субъектларини ҳомийликка ва бошқа тадбирларга мажбурий жалб этиш;

192⁵-модда – Лицензиялаш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини ва рухсат бериш тартиб-таомиллари тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш;

192⁶-модда – Имтиёзлар ва преференцияларни қўллашни ғайриқонуний равишда рад этиш, қўлламаслик ёки қўллашга тўсқинлик қилиш;

192⁷-модда – Хўжалик юритувчи субъектларга ва бошқа ташкилотларга пул маблағлари беришни асоссиз равишда кечиктириш;

192⁸-модда – Тадбиркорлик субъектларининг ҳисобварақларида пул маблағлари мавжудлиги тўғрисидаги ахборотни қонунга хилоф равишда талаб қилиб олиш;

192⁹-модда – Тижоратда пора эвазига оғдириб олиш;

192¹⁰-модда – Нодавлат тижорат ташкилотининг ёки бошқа нодавлат ташкилотининг хизматчисини пора эвазига оғдириб олиш;

192¹¹-модда – Нодавлат тижорат ташкилотида ёки бошқа нодавлат ташкилотида мансабдор шахслар томонидан ўз ваколатларини суистеъмол қилиш жиноятлари таркиблари киритилди.

Ушбу қонунда БМТнинг Коррупцияга қарши Конвенция талабларидан келиб чиқиб «Мансабдор шахс» атамасининг янги таҳрирдаги ҳуқуқий маъноси қуйидаги таҳрирда баён этилди:

«Мансабдор шахс — доимий, вақтинча ёки махсус ваколат бўйича тайинланадиган ёки сайланадиган, ҳокимият вакили вазифаларини бажарадиган ёхуд давлат органларида, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларида, мулк шаклидан қатъи назар, корхоналарда, муассасаларда, ташкилотларда ташкилий-бошқарув, маъмурий-

хўжалик вазифаларини амалга оширадиган ва юридик аҳамиятга эга ҳаракатларни содир этишга ваколат берилган шахс, худди шунингдек халқаро ташкилотда ёхуд чет давлатнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи, маъмурий ёки суд органида мазкур вазифаларни амалга оширувчи шахс». Шу билан бирга, “масъул мансабдор шахс” тушунчаси ЖКдан чиқариб ташланди.

Бирок, БМТ Конвенциясидаги **ноқонуний бойиш учун жиноий жавобгарлик** ҳозирча белгиланмади. Ваҳоланки, ушбу қилмиш учун жавобгарликнинг белгиланиши коррупция олдини олишда катта аҳамиятга эга. Сабаби, бу орқали коррупциявий жиноятларни исботлашнинг бошқа ҳеч қандай усул ва воситаси мавжуд бўлмаган ҳолатларда, мазкур жиноят учун жавобгарликдан сўнгги чора сифатида фойдаланиш ҳамда коррупцияга қарши курашишдан кўзланган асосий мақсадга – ҳеч кимнинг жиноят натижасида бойимаслигига эришиш мумкин.

Хулоса

Биринчидан, халқаро стандартларда берилган ноқонуний бойлик орттириш мазмунидаги коррупциявий қилмишларни криминаллаштириш лозим;

Иккинчидан, коррупциявий қилмишларни шакллантириш ва уларнинг мазмунини талқин этиш борасида ягона амалиётни шакллантириш мақсадида Олий суд Пленумининг порахўрликка оид қарорини негизида коррупция қилмишларининг бутун доирасини қамраб оладиган алоҳида қарорни тайёрлаш мақсадга мувофиқ, бу мазкур соҳада жиноят қонунчилигини қўллаш амалиётини бирлаштиради.

Учинчидан, давлат харидлари, ер ажратиш, олий таълим тартиб-таомилларининг ҳуқуқий тавсифлари ва уларни амалга оширишдаги типик коррупциявий қилмишлар нуқтаи назаридан ҳуқуқни қўллаш амалиётини умумлаштириш зарур.

Тўртинчидан, коррупциявий жиноятлар ва майда ҳуқуқбузарликларни квалификация қилиш белгиларининг батафсил тавсифлаш, қайси ҳолларда пора олиш, ўзлаштириш, суистеъмол қилиш ёки мансаб ваколатини суистеъмол қилиш тўғрисидаги жиноят ёки маъмурий қонунчиликни қўллаш мумкинлигини аниқ белгилаш керак.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Штаненко В.И. Увольнение военнослужащих как мера ответственности за совершение коррупционных правонарушений // Военно-юридический журнал. 2012. N 3. С. 18 - 21. (Shtanenko V.I. Dismissal of military personnel as a measure of responsibility for committing corruption offenses // Military Law Journal. 2012. N 3. pp. 18-21)
2. Исмаилов Б.И., Насриев И.И. Международные стандарты в сфере справедливого правосудия и их реализация в Республике Узбекистан: учебник. – Т: Академия Генеральной прокуратуры Республики Узбекистан, Высшая школа судей при Высшем судебном совете Республики Узбекистан. 2020. – Б.210. (Ismailov B.I., Nasriev I.I. International standards in the field of fair justice and their implementation in the Republic of Uzbekistan: textbook. - T: Academy of the Prosecutor General's Office of the Republic of Uzbekistan, Higher School of Judges under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan. 2020. - B.210)
3. Svensson J. Eight questions about corruption / J. Svensson // The Journal of Economic Perspectives. — 2005. — Vol. 19, № 3. — P. 19–42;

4. Park H. Determinants of corruption: A cross-national analysis / H. Park // The Multinational Business Review. — 2003. — Vol. 11, № 2. — P. 29–48;
5. Klaveren V. J. van. The concept of corruption / V. J. van Klaveren // Political Corruption / ed. by A. J. Heidenheimer, M. Johnston, V. T. LeVine. — New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1989. — P. 89–91;
6. Heidenheimer A. J. Perspectives on the perception of corruption / A. J. Heidenheimer // Political Corruption / ed. by A. J. Heidenheimer, M. Johnston, V. T. LeVine. — New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1989. — P. 149–163.
7. Meon P.-G. Does corruption grease or sand the wheels of growth? / P.-G. Meon, K. Sekkat // Public Choice. — 2005. — Vol. 122. — P. 69–97.
8. С.Уралов. Коррупциявий элемент сифатида яширин иқтисодиётнинг криминологик жихатлари. Монография // Масъул муҳаррир: Д.Базарова, ю.ф.н., профессор в.б. – Т.: Тошкент давлат юридик университети, 2020. – 92 бет; (S.Uralov. Criminological aspects of the underground economy as a corrupt element. Monograph // Editor-in-chief: D.Bazarova, PhD, professor, etc. – Т.: Tashkent State University of Law, 2020. – 92 pages;)
9. Шамсутдинов Б.С. Коррупциявий жиноятлар учун жавобгарлик. Монография // Масъул муҳаррир: Д.Б.Базарова, ю.ф.н., профессор в.б. – Т.: Тошкент давлат юридик университети, 2020. – 120 бет. (Shamsutdinov B.S. Responsibility for corruption crimes. Monograph // Editor-in-chief: D.B.Bazarova, PhD, professor, etc. – Т.: Tashkent State University of Law, 2020. – 120 pages)
10. Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. М.: НОРМА, 1999. С. 337. (Luneev V.V. Crime of the 20th Century. Global, Regional, and Russian Trends. Moscow: NORMA, 1999. P. 337.)
11. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/code_of_conduct.shtml
12. Модельный закон "О борьбе с коррупцией". Принят в г. Санкт-Петербурге 03.04.1999 Постановлением 13-4 на 13-м пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств - участников СНГ. URL: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=INT;n=13604> (дата обращения: 24.02.2013). (Model Law "On the Fight against Corruption". Adopted in St. Petersburg on April 3, 1999 by Resolution 13-4 at the 13th Plenary Session of the Interparliamentary Assembly of Member Nations of the CIS. <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=INT;n=13604> (accessed on February 24, 2013))
13. Модельный закон "Основы законодательства об антикоррупционной политике". Принят в г. Санкт-Петербурге 15.11.2003 Постановлением 22-15 на 22-м пленарном заседании Межрегиональной Ассамблеи государств - участников СНГ. URL: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=INT;n=26950> (дата обращения: 24.02.2013). (Model Law "Fundamentals of Legislation on Anti-Corruption Policy". Adopted in St. Petersburg on November 15, 2003 by Resolution 22-15 at the 22nd Plenary Session of the Interregional Assembly of Member Nations of the CIS. URL: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=INT;n=26950> (accessed: 24.02.2013)).

14. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 1-сон, 2-модда.(Collection of Legislative Acts of the Republic of Uzbekistan, 2017, No. 1, Article 2.)
15. Кудашкин А.В. Антикоррупционная экспертиза: теория и практика: Научно-практическое пособие. М.: Норма, Инфра-М, 2012 // СПС "КонсультантПлюс". (Kudashkin A.V. Anti-corruption expertise: theory and practice: Scientific and practical manual. Moscow: Norma, Infra-M, 2012 // SPS "ConsultantPlus".)
16. Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права: Учебник. 3-е изд. М.: Дело АНХ, 2009. С. 443; (Matuzov N.I., Malko A.V. Theory of state and law: Textbook. 3rd ed. Moscow: Delo RANERA, 2009. P. 443;)
17. Куракин А.В. Административно-правовые средства предупреждения и пресечения коррупции в системе государственной службы Российской Федерации: Автореф. дис. ... д.ю.н. Люберцы, 2008. С. 9. (Kurakin A.V. Administrative and legal means of preventing and suppressing corruption in the civil service system of the Russian Federation: Abstract of Doctor of Law Dissertation. Lyubertsy, 2008. P. 9).
18. Legislative guide for the implementation of the United Nations Convention against Corruption (New York, 2006), pp. 76-77.35
19. Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции (Принята резолюцией 58/4 Генеральной Ассамблеи от 31 октября 2003 года) // [Электрон манба]. URL:https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml (United Nations Convention against Corruption (Adopted by General Assembly resolution 58/4 of 31 October 2003) // URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml)